

destruction of the unity of the western world on the basis of contrasting European and American interests.

Keywords: political system, political power, superpresidential republic, military organization of the state, power structures, hybrid war.

УДК 323.2

В. М. ТАРАСЮК

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ

Розглядається різні підходи до медіаграмотності як нового напрямку формування інформаційної культури. Досліджуються сучасні наукові визначення медіаграмотності. Аналізуються шляхи впровадження медіаграмотності як складової політичної освіти.

Ключові слова: медіаграмотність, інформаційна культура, політична освіта.

Тарасюк В. Н. Медиаграмотность как составляющая политического образования

Рассматриваются разные подходы к медиаграмотности как новому направлению формирования информационной культуры. Исследуются современные научные определения медиаграмотности. Анализируются пути внедрения медиаграмотности как составляющей политического образования.

Ключевые слова: медиаграмотность, информационная культура, политическое образование.

Tarasjuk Volodymyr. Media Literacy as a Component of the Political Education
Different approaches to media literacy are considered as a new direction in the formation of information culture. Explore the modern scientific definitions of media literacy. Analyze the ways of introducing media literacy as a component of political education.

Keywords: media literacy, information culture, political education.

Розвиток Інтернет-технологій, зростання популярності соціальних мереж та електронної преси сприяють розвитку нових

напрямів інформаційних технологій, що поєднують у собі здобутки у сфері біофізики, нейробіології, психології, соціології та обробки великих масивів даних. Соціальна інженерія, штучний інтелект з функцією самовдосконалення (навчання), контекстна/прихована реклама та інші технології, що спрямовані на підкорення волі, розуму та емоцій людини набирають неабиякої популярності. Четверта промислова революція¹ покликана до мінімізації не тільки фізичної, а й розумової праці людини. Глобалізаційні процеси й прогресуючий ринок інформаційних технологій сприяють розвитку віртуального (цифрового) світу, для якого не існує жодних кордонів, географічних, культурних, мовних чи релігійних обмежень.

Авторитет преси — четвертої влади, що стоїть та сторожить демократії, й сформована за багато років довіра суспільства до ЗМІ дедалі частіше використовуються сучасними медіа в інтересах еліт. Інерція довіри до засобів масової інформації дає змогу ефективно використовувати здобутий авторитет усупереч інтересам суспільства. Доказом цього, крім іншого, є формування нової медіатермінології. У лексиконі сучасної людини вже закріпилися такі поняття, як фейк (фейкові новини / інформація), боти, тролі, троллінг (як процес), джинса, піар (або чорний піар), контент, чекін (від англ. check in — відмічатися), інфографіка, кіберпростір, кібербезпека, монетизація медіа контенту, фактчекінг (перевірка достовірності інформації), фолловер, хештег тощо.

Інформація, джерелом якої є ЗМІ, поступово втрачає релевантність. У найближчому майбутньому посилання на публікації ЗМІ у наукових дослідженнях дорівнюватиме посиланню на слова пересічного перехожого. Сучасні медіа в процесі запеклої конкурентної боротьби за рейтинги настільки захопилися полюванням за сенсаціями, що поступово перетворюються на «інформаційний фаст-фуд». ЗМІ просто намагаються якомога скоріше запустити в людей черговою історією, й не важливо, правдива вона чи ні.

Нам не вистачає здатності не стільки відрізнити правду від брехні, скільки осмислено сприймати інформацію. Проблема преси не в тому, що вона публікує вигадані новини, а у тому,

наскільки ЗМІ сфокусовані на тому, щоб допомогти людям зрозуміти глобальну картину світу².

Новини, або повідомлення ЗМІ є найбільш затребуваним продуктом соціальних мереж. Саме новинний контент спонукає людей користуватися Фейсбук чи іншими подібними сервісами. Людей значно менше цікавлять події, що відбуваються в житті їх друзів чи сусідів, натомість більше уваги зосереджується на інформації про соціально-політичне чи економічне життя країни (континенту, світу). Соціальні мережі дають змогу отримувати новинні повідомлення із найрізноманітніших джерел інформації — від місцевого районного блогера чи депутата до загальнонаціональних чи медіа-компаній світового рівня. І всі ці ЗМІ/ЗМК зосереджені в одній стрічці повідомлень соцмережі.

Попередні висновки щодо наслідків впливу інформаційних технологій на суспільно-політичні процеси свідчать про глибоке переконання вчених, освітян, політиків та військових у необхідності запровадження медіаграмотності (інформаційної грамотності або інформаційної компетенції) як невід'ємної складової сучасної освіти. Це перший обов'язковий крок до формування інформаційної культури суспільства.

Сучасна освіта поступово трансформується з процесу накопичення знань у осмислення інформації й продукування власної позиції щодо тих чи інших питань. Навчити критично, самостійно мислити й зацікавити процесом пізнання є основоположними принципами формування вільного демократичного суспільства.

Здатність критично й осмислено сприймати інформацію є одним із запобіжників корупції, кібератак, фейкових новин, зомбування, залякування тощо. Крім того, це позитивно впливатиме на формування ринку якісного медіаконтенту.

У популярній і спеціалізованій літературі широко використовуються родові, але не синонімічні поняття: інформаційна грамотність (*information literacy*), комп'ютерна грамотність (*computer literacy*), медіаграмотність (*media literacy*) та інформаційна компетентність (*information competence*). Часто ставиться знак рівності між комп'ютерною та інформаційною грамотністю, що не відповідає дійсності. Комп'ютерна грамотність, тобто вміння працюва-

ти з комп'ютером, безумовно, є важливою навичкою для сучасної людини, яка прагне стати інформаційно грамотною, але, по суті, комп'ютерна грамотність навіть не є частиною інформаційної грамотності, яка вказує на вміння працювати з інформацією незалежно від використовуваних засобів доступу, обробки і поширення інформації.

В Україні став популярним термін «медіаграмотність», що має спільні ознаки з поняттям інформаційної грамотності, котра визначається як наявність знань і умінь, необхідних для правильної ідентифікації інформації, потрібної для виконання певного завдання або вирішення проблеми; ефективного пошуку інформації; її організації та реорганізації; інтерпретації та аналізу здобутої інформації; оцінки точності й надійності інформації, включаючи дотримання етичних норм і правил користування отриманою інформацією; при необхідності передачі та представлення результатів аналізу та інтерпретації іншим особам; подальшого застосування інформації для здійснення певних дій і досягнення певних результатів³.

Вважається, що термін «медіаграмотність» походить від термінів «критичне бачення» та «візуальна грамотність». Канадський науковець і консультант з питань медіаграмотності Кріс Ворсноп вважає, що медіаграмотність — це результат медіаосвіти, вивчення медіа; що більше ви вивчаєте медіа (за допомогою медіа), то більше ви медіаграмотні. Тобто медіаграмотність — це здатність експериментувати, інтерпретувати / аналізувати та створювати медіатексти. Інші науковці вважають, що медіаграмотність спрямована на те, щоб людина була активна та грамотна, мала розвинену здатність сприймати, створювати, аналізувати, оцінювати медіатексти, розуміти соціокультурний і політичний контексти функціонування медіа в сучасному світі, кодові й репрезентативні системи, які використовують ЗМІ. Життя такої людини в суспільстві та світі пов'язане з громадянською відповідальністю. Американський науковець Роберт К'юбі вважає, що медіаграмотність — це здатність використовувати, аналізувати, оцінювати та передавати повідомлення у різних формах. Тобто фактично всі науковці одноставні в тому, що медіаграмотність — це набуті під

час навчання навички аналізувати та оцінювати медіа. За О. В. Федоровим, медіаграмотний учень чи студент має бути здатний критично й усвідомлено оцінювати медіатексти, підтримувати критичну дистанцію щодо популярної культури та чинити спротив маніпуляціям. За словами британського науковця Джейн Браун, поняття медіаграмотності має різні визначення для осіб різних професій. Традиційно медіаграмотність давала людині змогу аналізувати й оцінювати літературні твори і створювати якісні тексти. Але у другій половині ХХ ст. вона трансформувалась у здатність компетентно аналізувати та вміло оцінювати й використовувати друковані форми комунікації, кіно, радіо- та телепрограми, а також Інтернет.

Американський дослідник Джеймс Поттер вважає, що медіаграмотність полягає у здатності особистості контролювати споживання медіа. Медіаграмотна людина легше орієнтується в медіасвіті, легше знаходить інформацію, яка їй потрібна, та запобігає повідомленням, що можуть їй зашкодити, подібно до забруднених і отруєних води чи їжі.

Слід зазначити, що медіаграмотність не має нульового рівня медіаграмотності, як і не має найвищого рівня, якого може досягти людина. Це континуум. Сила переконань особистості базується на кількості та якості структурованих знань, якими вона володіє. Відповідно якість структурованих знань базується на наявних навичках і досвіді конкретної особистості. Можна сказати, що люди, які діють на нижчих рівнях медіаграмотності, мають слабкі й обмежені погляди на медіа. Таким притаманні більш поверхневі та гірше організовані структури знань, що формують неадекватний погляд на значення медіаповідомлень.

Така міжнародна організація, як ЮНЕСКО відіграла важливу роль у становленні та розвитку медіаосвіти. Вважається, що вперше термін «медіаосвіта» вжито 1973 року на спільному засіданні сектора інформації ЮНЕСКО та Міжнародної ради з кіно, телебачення та аудіовізуальної комунікації. Втім деякі науковці вказують, що першу навчальну програму з медіаосвіти в 1959 році розробив канадець М. МакЛюен, а її активне застосування у навчально-виховному процесі розпочалося в 60-х роках ХХ ст. у Великій

Британії, Канаді, Німеччині, США, Франції. На думку фахівців ЮНЕСКО, медіаосвіта — частина основних прав кожного громадянина будь-якої країни світу на свободу самовираження, право на інформацію, інструмент підтримки демократії. При цьому медіаосвіту вони рекомендують усім державам запровадити в свої національні навчальні плани, систему додаткової, неформальної та позиттєвої освіти. Важлива думка, що медіаосвіта належить до основних прав людини й повинна мати постійний (позиттєвий) характер. У 2007 році ЮНЕСКО прийняла Паризьку програму, що містила дванадцять рекомендацій з медіаосвіти, зокрема: інтегрувати медіаосвіту на початковому етапі підготовки педагогів, розвивати ефективні педагогічні методи, мобілізувати всіх зацікавлених осіб в освітній та соціальній сфері, практикувати позиттєву медіаосвіту. В документах ЮНЕСКО вказано, що медіаосвіта — це навчання теорії та практичних умінь для опанування сучасних мас-медіа, розглядуваних як частина специфічної, автономної галузі знань у педагогічній теорії та практиці. Її слід відрізняти від використання медіа як допоміжних засобів у викладанні інших галузей знань, таких, як, наприклад, математика, фізика чи географія.

Як бачимо, фахівці ЮНЕСКО чітко відділяють опанування медіа від їх використання як знаряддя у навчанні інших наук.

Європейський парламент у 2008 році ухвалив резолюцію з медіаграмотності в світі цифрових технологій, в якій підкреслив, що медіаграмотність — базовий елемент політики у сфері споживання інформації, й вона має охоплювати всі категорії людей протягом усього їхнього життя, для того, щоб допомогти їм практично та творчо використовувати медіа. Щодо медіаосвіти, то стверджується, що вона має стати компонентом формальної освіти, доступної всім учням, обов'язковою частиною навчальної програми на кожному ступені шкільного навчання. Європарламент рекомендував Єврокомісії внести до програми навчання вчителів обов'язкові модулі з медіаосвіти⁴.

Згідно з напрацюваннями Віденської конференції, медіаосвіта — частина базових прав кожного громадянина в кожній країні світу на свободу висловлювання та на доступ до інформації;

інструмент розбудови та дотримання демократії. Медіаосвіта пов'язана з вивченням усіх медіакомунікацій та охоплює друковане слово, графіку, звук й рухомі зображення, що доставляються за допомогою будь-яких технологій. Медіаосвіта дає людям змогу зрозуміти способи роботи мас-медіа, застосовувані в суспільстві, та опанувати навички з використання цих медіа у спілкуванні з іншими. Головне у цьому погляді, безперечно, не роль медіа (відображення чи репрезентації того, що відбувається в дійсності), а активне ставлення людини до пізнання медіа, які тут виступають самостійним утворенням, щодо якого важливо зберігати самостійність і сприймати його критично.

Як зазначалося, у Великій Британії і Австралії медіаграмотність — це окремий курс з гуманітарних дисциплін. В інших країнах Європи медіаосвіта набувала різних форм. У Фінляндії ввійшла до переліку предметів середньої школи в 1970 році, а вищих навчальних закладів — 1977 році. Але тільки на початку 1990-х років цей курс трансформувався у медіаосвіту в сучасному розумінні. В Швеції медіаосвіта обов'язкова з 1980 року, а в Данії з 1979. В усіх Скандинавських країнах на початку 1990-х років медіаосвіта відійшла від моралізаторства до дослідницького підходу і поставила учня/студента у центр процесу. В 1994 році в Данії прийнято закон щодо важливості медіаосвіти, але вона й досі не входить до переліку обов'язкових предметів.

В Україні розвиток медіаосвіти здійснюється переважно волонтерами, громадськими й міжнародними неурядовими організаціями. А формування інформаційної культури обмежилось кількома дефініціями в Законі України «Про захист суспільної моралі» та в Наказі Міністерства освіти і науки України №582 від 28.05.2015 року «Про схвалення Концепції національно-патріотичного виховання дітей та молоді».

На пострадянському просторі термін «інформаційна культура» вперше з'явився в 70-х роках ХХ століття; ініціаторами розвитку і популяризації відповідної концепції стали працівники бібліотек⁵.

Концепція інформаційної культури увібрала в себе знання з цілої низки наук: теорії інформації, кібернетики, інформатики, семіотики, документалістики, філософії, логіки, культурології,

лінгвістики та ін. Нині інформаційну культуру дедалі частіше трактують як особливий феномен інформаційного суспільства.

Залежно від об'єкта дослідження виділяють інформаційну культуру суспільства, інформаційну культуру окремих категорій споживачів інформації (наприклад, дітей або юристів) та інформаційну культуру особистості.

Інформаційна культура в широкому сенсі — це сукупність принципів і механізмів, що забезпечують взаємодію етнічних і національних культур, їх поєднання у загальний досвід людства; у вузькому розумінні оптимальні способи поведінки з інформацією та подання її споживачу для вирішення теоретичних і практичних завдань; механізми вдосконалення технічних середовищ виробництва, зберігання і передачі інформації; розвиток системи навчання, підготовки людини до ефективного використання інформаційних засобів та інформації⁶.

Інформаційна культура особистості — одна зі складових загальної культури людини, сукупність інформаційного світогляду, системи знань і навичок, що забезпечують цілеспрямовану самостійну діяльність щодо оптимального задоволення індивідуальних інформаційних потреб з використанням як традиційних, так і новітніх інформаційних технологій.

Порівняння понять «медіаграмотність» (інформаційна грамотність) і «інформаційна культура особистості» свідчить про їх значну схожість. Обидва поняття характеризують складний, багаторівневий і багатоаспектний феномен взаємодії людини та інформації. До складу обох понять входить багато споріднених компонентів: від вміння вести пошук інформації, аналізувати і критично оцінювати джерела інформації, до їх творчого використання з метою вирішення різноманітних завдань, що виникають у навчальній, професійній, суспільно-політичній чи іншій діяльності.

Концепція інформаційної культури дає змогу віднести інформаційну підготовку особистості до сфери культури, забезпечити синтез та цілісність традиційної книжкової і сучасної цифрової інформаційних культур, уникнути в інформаційному суспільстві конфронтації двох полярних культур — технократичної та гуманітарної.

Важко переоцінити актуальність та необхідність впровадження медіаосвіти (інформаційної грамотності) в Україні, особливо нині, коли наша держава зазнає неабияких втрат від кремлівської інформаційної агресії. Медіаграмотність сприяє критичному аналізу медіаповідомлень з метою своєчасного виявлення пропаганди, цензури або необ'єктивності у новинах, повідомленнях та/чи аудіо-візуальних продуктах. А завдання медіаграмотності, як широкого суспільного процесу, полягає у трансформації медіаспоживання в активний і критичний процес, допомагаючи людям краще усвідомити потенційну маніпуляцію, а також допомогти зрозуміти місце та роль ЗМІ/ЗМК у процесі формуванні громадської думки.

Якщо формування інформаційної культури — це тривалий еволюційний процес, то імплементація медіаграмотності на рівні середньої та вищої освіти потребує лише політичної волі.

На нашу думку процес формування демократичного суспільства потребує якісно нових підходів до впровадження політичної освіти. Держава, відповідаючи за збереження й розвиток національної ідентичності, гідності, культури, традицій, цінностей, повинна дбати про політичну компетенцію майбутнього виборця ще до досягнення ним відповідного віку.

Особливо заслуговують на увагу рекомендації ЮНЕСКО та Венеціанської комісії щодо запровадження на національному рівні системи додаткової, неформальної та «пожиттєвої» медіаграмотності — освіти, в основу якої покладено модель заохочення людей замислюватися над тим, що вони слухають, дивляться, бачать, читають та сприймають.

Сучасне українське суспільство конче потребує впровадження державних програм, стратегій розвитку, концепцій формування політичної та інформаційної культури, у т. ч. шляхом запровадження сучасної політичної освіти, одним із напрямів якої є медіаграмотність.

1. *Шваб Клаус*. Четвертая промышленная революция. Эксмо. Москва. 2016. 2. *Харарі Юваль Ной*. Большинство людей вообще не осознают, что происходит и что на кону. URL: <https://republic.ru/posts/89144>. 3. *Mediaosvita*

та медіаграмотність; Ред.-упор. В. Ф. Іванов, О. В. Волошенюк; за наук. ред. В. В. Різуна. — Київ: Центр вільної преси, 2012. — 352 с. URL: <http://www.aup.com.ua/uploads/momg.pdf>. 4. *European Parliament resolution of 16 December 2008 on media literacy in a digital world (2008/2129(INI))*. URL: <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2008-0598+0+DOC+XML+V0//EN>. 5. *Войханська К. М., Смірнова Б. А.* Бібліотекари і читачі про інформаційну культуру // Журнал «Бібліотека і інформація». 1974; *Шаніро Е. Л.* Про шляхи зменшення невизначеності інформаційних запитів // Журнал «Науково-технічні бібліотеки СРСР». 1975. 6. *Кравець В. А., Кухаренко В. Н.* Вопросы формирования информационной культуры. URL: http://www.e-joe.ru/sod/00/4_00/ku.html.

Tarasyuk Volodymyr. Media Literacy as a Component of the Political Education

Information, the source of which is mass media, gradually decreases in relevancy. In the near future, citing mass media sources in scientific research will be like citing the words of a random passerby. Modern media is in the process of a vigorous competition for ratings and distracted by the everlasting quest for sensational stories, that they gradually became «informational fast food». Mass media simply try to launch new stories at people as fast as possible, regardless of whether or not it is true.

We do not have as much capabilities to differentiate truth from lies as much as to meaningfully interpret information. The problem with the press is not that it publishes fabricated news, but in how much mass media focuses on helping people to understand issues in global terms.

The preliminary conclusions about the impact of information technology on socio-political processes show the deep conviction of scientists, educators, politicians and military personnel in the need to introduce media literacy as an integral part of modern education. This is the first mandatory step towards the formation of the information culture of society.

Modern education is gradually transformed from the process of accumulation of knowledge into the comprehension of information and the production of their own position on certain issues. To teach critically, to think independently and to be interested in the process of cognition are the fundamental principles of the formation of a free democratic society.

The ability to critically and comprehensively perceive information is one of the keys to corruption, cyberattacks, fake news, zombies, bullying, and more. In addition, it will have a positive impact on the formation of a market for quality media content.

Keywords: media literacy, information culture, political education.